

рациональными , подчиняются мышлению . Но это происходит , когда ребенок усваивает нормы морали и соотносит с ними свои поступки.

Эмоциональные нарушения дошкольников, коррекция, чувства, эмоции, игры, фрустрация.

In this article we have tried to outline the prospects for the study of emotional disorders in preschool children and the possible ways of correction through the game . The child becomes aware of his "I" , their activity , an activity starts to objectively evaluate yourself . Formed subordination reasons : the ability to subordinate their immediate impulses conscious goals. The kid learns to a certain extent control their behavior and activities, predict its outcome and monitor performance. Complicated emotional life preschooler : enriched content emotions generated higher feelings. A small child does not know how to manage emotions . With the development of the emotional sphere preschoolers feelings become more rational , obey thinking. But it occurs when a child learns morality and correlates them their doings.

Emotional disturbances preschoolers, body, feelings, emotions, game, frustration.

УДК: 378.12:373

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

**О.В. Васюк, С.В. Виговська,
кандидати педагогічних наук**

У статті охарактеризовані нові методологічні підходи (синергетичний, аксіологічний та акмеологічний) до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах, які актуалізуються у ракурсі професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів на початку XXI століття.

Соціальний педагог, методологічні підходи, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Нині перед системою вищої освіти постала гостра потреба в осмисленні стану і завдань професійної підготовки фахівців в усіх сферах суспільного життя, в т. ч. і соціально-педагогічній. Вища освіта включає не лише професійну підготовку студента, але і його соціальний, інтелектуальний та культурний розвиток, що забезпечує значний позитивний ефект для суспільства в цілому. Адже від кваліфікації і майстерності фахівців безпосередньо залежить здійснення ними фахових функцій. Отже при підготовці фахівців насамперед мають використовуватися ті чи інші методологічні підходи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує значний інтерес науковців до методологічних основ професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (О. Безпалько, Р. Вайнола, О. Лапа, О. Межирицький, В. Поліщук, З. Фалинська та ін.).

Метою статті є розкриття нових методологічних підходів (синергетичний, аксіологічний та акмеологічний), які актуалізуються у ракурсі професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів на початку XXI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед зауважимо, що методологія педагогічної науки – це вчення про принципи, методи, форми і процеси пізнання і перетворення педагогічної дійсності. Методологія науки дає характеристику компонентів дослідження: об'єкта і предмета аналізу, задач дослідження, сукупності методів і засобів дослідження, що необхідні для їх розв'язання, а також формує уяву про етапи, послідовності руху в процесі вирішення завдань дослідження. В основі ієрархії методологій лежать концепції, наукові підходи, що спрямовані на подолання тих чи інших недоліків традиційної системи професійної підготовки фахівців.

Синергетика (англ. Synergetics, від грецького. син – «спільне» і ергос – «дія») – це теорія самоорганізації в системах різноманітної природи. Вона має справу з явищами та процесами, в результаті яких в системі – в цілому – можуть з'явитися властивості, якими не володіє жодна з частин. *Синергетичний* підхід демонструє, яким чином і чому хаос може розглядатися як чинник творення, конструктивний механізм еволюції, як з хаосу власними силами може розвиватися нова організація.

Концепція синергізму в навчанні й вихованні останніми роками набуває бурхливого розвитку. Констатується, що в сучасній освіті не варто долати хаос знань, навчального процесу, особистості, а треба навчитись робити його творчим, використовуючи ідеї синергетики, що вивчає процеси самоорганізації, сталості, розпаду та відродження різноманітних структур живої та неживої матерії. Тому навчальному процесові потрібно надавати самоорганізуючого, творчого характеру, оскільки він має нелінійну природу [9; 11].

Як слушно вважає О. Галус, синергетичний підхід разом із системним мають стати теоретичним і діяльним підґрунтям поширення інноваційних процесів у освіті, підвищення їхньої результативності та соціальної значущості [6], а принципи синергійної освіти в цілому збігаються з принципом самоактуалізації гуманістичної педагогіки, коли синергетичний підхід до освіти і самої людини розуміється як цілісне явище, як «повернення до себе» [10].

Основні концепти синергетики базуються на таких її ключових поняттях та положеннях, як цілісність; відкритість систем; нелінійний характер розвитку, що виявляє етапи інтеграції та дезінтеграції, тобто порядок та хаос; атрактори як стани, які визначають мету розвитку систем; вресіті-ресіт, хаос, який постає перед нами як «детермінована», упорядковуюча сутність [11]. Для сфери соціально-педагогічної освіти, яка

переживає період формування, всі ці концепти мають колосальну цінність.

З позиції синергетичного погляду модельне зображення процесу навчання можна описати на мові полів можливостей. Поле можливостей учителя й учнів створюють поле можливостей класу, тобто виникає можливість розвиватися в різних «темпосвітах» [9, с. 89].

Отже, виникає необхідність розвитку синергетичного підходу до освіти, що може бути охарактеризованим і як гештальтосвіта. Остання визначається як процедура навчання, спосіб зв'язку того, кого навчають і того, хто навчає, учня та учителя. Це не перекладання знань з однієї голови в іншу, не повідомлення та подавання готових істин, а нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку, солідаристичної освітньої пригоди, потрапляння (в результаті вирішення проблемних ситуацій) в один самоузгоджений темпосвіт. Це – ситуація збудження власних сил та здібностей того, кого навчають, ініціювання його на один із власних шляхів розвитку. Гештальтосвіта – це стимулююча, чи збуджуюча освіта, відкриття себе чи співпраця з іншими людьми [10].

Аналіз згаданих вище аспектів освіти у площині головних концептів синергетики (цілісність, відкритість, нелінійний характер розвитку, аттрактори, хаос) виявляє нарізні положення, такі, наприклад, як поведінкова, афективно-перцептивна, мислительна, духовно-світоглядна, особистісна відкритість студента навколишньому світові; цілісний (інтегративний) характер навчання та виховання; квантовий характер розвитку студентів (чергування порядку та хаосу як етапів засвоєння навчального матеріалу); цілісно-системний міжпредметний характер репрезентації навчального матеріалу [10], які є домінантними у підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Як і при системному, при синергетичному підході використовується поняття «відкрита система». Саме завдяки відкритості педагогічні системи набувають ознак інноваційних структур як саморефлексивних, здатних створювати нові моделі зовнішнього світу відповідно до внутрішнього світу суб'єктів системи в умовах індивідуальної чи колективної дії. Важливою властивістю таких систем є здатність продуктивно функціонувати в умовах суперечливої неоднозначної інформації. Наприклад, якщо педагогічна система діяльності викладача відкрита, то вона постійно поповнюється новими знаннями, рефлексивно реагує на зміни і набуває якісно інших властивостей не епізодично, а постійно, неперервно. Розв'язання суперечностей між протилежними початками синергетики – гармонією і хаосом в кожній педагогічній системі – визначає прогресивний розвиток цієї системи. І будь-яка абсолютизація одного із начал призводить або до хаосу, або до надто впорядкованої системи, в умовах якої творчий особистісний потенціал неможливо актуалізувати [6, с. 29-31].

Синергетика пропонує також принцип діалогової взаємодії (взаємодії та її діалогічності). Діалог передбачає досягнення порозуміння під час вирішення певної суперечності, виходячи з того, що в кожній

суперечності, її складовій є позитивні сторони. Саме спільний пошук вирішення проблеми, намагання зблизити протилежні позиції, а не загострення суперечностей є основою принципу діалогу культур та відносної стабільності систем [9].

Отже, синергетичний підхід дозволяє виділити ряд умов, за дотримання яких можлива самоорганізація освітніх систем, їх цілеспрямований саморозвиток: відкритість системи, постійний притік інформації із соціуму; відносно колективно узгоджену поведінку суб'єктів освітнього процесу; перехід від нестійкого до стійкого стану; нелінійність, багатоваріантність розвитку, що переконує у необхідності його використання при підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Єдність дій усередині педагогічних колективів можлива лише тоді, коли всі суб'єкти освітньої діяльності мають спільні ціннісно-сміслові орієнтації. У зв'язку з цим виникла потреба у доповненні синергетичного підходу положеннями *аксіологічного*, ціннісно-орієнтаційного підходу. Теоретико-методологічні засади аксіологічної проблематики в освіті вивчаються багатьма дослідниками (І. Бех, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремінь, А. Міщенко, В. Сластьонін, В. Стрельников, Н. Ткачова та ін.), у яких аксіологічний підхід розглядається як фундамент духовної культури майбутнього педагога.

Аксіологія (грецьк. *axia* – цінність, *logos* – слово, учіння) визначається як філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворювальних засад людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності та конкретним діянням і вчинкам [5, с. 26]. Центральним поняттям в аксіології є поняття цінностей.

Сутність аксіологічного підходу досить влучно розкрита українським дослідником М. Оксою. Так він вважає, що реалізація аксіологічного підходу передбачає дотримання таких вимог: 1) педагогічна ідеологія повинна будуватися на життєстверджувальному позитивному змісті, а не на критиці й негативі явищ навколишнього світу; 2) педагогічний процес повинен складати цілісне поєднання процесів навчання й виховання, що ґрунтуються на одних підходах і характеризуються єдиною стратегією розвитку; 3) систему педагогічних впливів на особистість дитини потрібно здійснювати не стільки за допомогою використання ідей загальносвітової значущості, перебудови світу, скільки через залучення вчителя до внутрішнього світу кожної особистості, виявлення ним прагнення зрозуміти та допомогти їй зорієнтуватися в існуючій реальності; 4) під час формування ціннісних орієнтацій учнів варто повноцінно використовувати можливості колективу як основного провідника соціальних цінностей і групових норм для осіб, які до нього входять [12, с. 26-27].

Аксіологічний підхід розкривається через систему аксіологічних принципів, до яких належать [1]: рівноправність усіх філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей; рівнозначність творчості й традицій, визнання необхідності опанування і використання здобутків минулого і можливості відкриття в теперішньому і майбутньому;

екзистенціальна рівність всіх людей, соціокультурний прагматизм замість суперечок про підґрунтя цінностей; діалог замість байдужості чи взаємозаперечення.

Учений В. Крижко слушно вважає [7, с. 162], що аксіологічний підхід є своєрідним мостом між теорією та практикою. З одного боку, він дозволяє вивчати різні події й явища з точки зору закладених у них можливостей щодо задоволення актуальних потреб людей, а з іншого – розв'язувати завдання гуманізації суспільства і, зокрема, освіти.

Подібної думки дотримується Є. Шиянов зазначаючи, що аксіологічний підхід органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки вона розглядає людину як найвищу цінність суспільства й самоціль суспільного розвитку. У цьому зв'язку аксіологія, що є більш загальною стосовно гуманістичної проблематики, може розглядатися як основа нової філософії освіти і відповідно методології сучасної педагогіки [14]. Отже, варто пов'язувати не лише професійну і загальну культуру майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери, а й вести мову про включеність його в освітні програми гуманітарного спрямування, які формують індивідуально-особистісне культурологічне ставлення до світу.

Нині в сучасному українському суспільстві проблема виховання гуманності в студентській молоді набула актуальності. На її розв'язання спрямовано ряд державних документів, у яких зазначено, що серед основних принципів соціальної політики держави є повага до загальнолюдських цінностей, прав людини і народів України, безпосередня участь молоді в соціальному та культурному житті, відповідальність держави за створення умов для самореалізації кожної особистості. У контексті цих положень особливо гостро постає проблема орієнтації вищої освіти не лише на забезпечення майбутніх соціальних педагогів ґрунтовними знаннями, але й акцентування уваги на ціннісних та світоглядних аспектах професійної культури молодого фахівця.

Все це вимагає підвищення рівня гуманності в студентів даної спеціальності, які в майбутньому працюватимуть з людьми, що потребують підтримки та допомоги. Соціальний захист має постійний зв'язок із духовністю, а гуманність є одним з найголовніших інструментів людей, професійна діяльність яких пов'язана з найнезахищенішими верствами населення. Отже, одним із пріоритетних завдань вищої освіти є привнесення гуманістичного характеру спрямованості особистості із включенням в підготовку фахівця соціокультурного і психолого-педагогічного знання як частини загального гуманітарного знання й освіти.

Переконливо, що для майбутніх соціальних педагогів як фахівців гуманітарної сфери важливим є існування гуманістичного середовища, що є духовно насиченою атмосферою, яка обумовлює світогляд, стиль мислення і поведінку його суб'єктів, включає ціннісну сферу особистості та стимулює потребу в залученні до загальнонаціональних та загальнолюдських духовних цінностей. Гуманістичне середовище характеризується такими структурними ознаками: а) рівнем освіченості, культури, стабільності суспільства та його інститутів (сім'я, школа, вищий навчаль-

ний заклад тощо); б) неоднорідністю свого ціннісного і культурного простору, де ідеали, орієнтовані на стандарти колективізму, витісняються цінностями цивілізованої культури, заснованими на творчому індивідуалізмі й індивідуальному пізнанні й свободі вибору. Гуманістичне середовище вищого навчального закладу можна розглядати як професійно-освітній і культурний простір, створений певною педагогічною системою й орієнтований на формування і розвиток духовно-моральних цінностей особистості [6, с. 34].

Нині гуманізація змісту освіти досягається максимальним використанням людиноформуючих можливостей предметів і не лише гуманітарних. Формуючи зміст освіти, необхідно досягати оптимального співвідношення гуманітарних і природничих дисциплін, а також наповнення інших курсів знаннями, роль яких надзвичайно важлива у формуванні гуманних відносин між людьми, взаємодії людини з природою.

Отже, сутність аксіологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів полягає в орієнтації навчально-виховного процесу на формування у студентів системи особистісних і професійних цінностей, наближення їх діяльності до соціально активної особистості.

Необхідність застосування акмеологічного підходу в навчально-виховному процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів переконлива, оскільки суспільство очікує від них, що вони будуть комунікабельними, креативними, самостійно мислячими особистостями, які прагнуть до успіху й уміють творчо і самостійно вирішувати різні соціально-педагогічні проблеми клієнтів.

Акмеологія походить від старогрецького «акме», що, у свою чергу, походить від слова «axis» (вістря) й означає «пік, вершина, вищий ступінь чого-небудь, цвіт, квітуча пора»; бути в акме означає «бути в повному розквіті сил, на вищому ступені розвитку» [2, с. 40-41]. Акмеологія – наука, яка виникла на перетині природничих суспільних, гуманітарних і технічних дисциплін, вона вивчає феноменологію, закономірності й механізми розвитку людини на етапі її дорослості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку. Акмеологія істотно змінює акценти у сфері професійної підготовки фахівців, створення й управління навчально-виховним процесом у навчальному закладі.

Суть акмеологічного підходу полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта, що проходить ступінь зрілості, коли його особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях, для того щоби сприяти досягненню його вищих рівнів, на які може піднятися кожний. При акмеологічному підході домінує проблематика розвитку творчих здібностей, особистісних якостей, що сприяють реалізації індивідуальних якостей кожної особистості.

Педагогічна акмеологія – новий науковий напрямок, предметом вивчення якого є професійне становлення педагога, досягнення ним вершин у професійній діяльності, шляхи і способи удосконалення як професіонала. [4]. Предметом педагогічної акмеології виступає

саморозвиток суб'єктів педагогічного процесу – викладачів і тих, хто вчиться, засобами освітньої діяльності.

Як слушно вважає О. Галус, при розгляді особливостей акмеології як фундаментальної і прикладної науки на міждисциплінарному рівні, не важко помітити спільне і особливе у предметах дослідження акмеології і психології, психології праці, соціальної психології, педагогіки. [6, с. 36]. Розробляючи поняття щодо освітньої системи, освітнього процесу, рівні продуктивності діяльності керівників, викладачів, учнів, акмеологи виявляють закономірності, пов'язані з підготовкою вчителів (Н. Кузьміна), інженерів (К. Степанова), викладачів вищих навчальних закладів (Н. Кузьміна, А. Деркач, Е. Орбан), управлінців, менеджерів (Ю. Чернова, І. Григорьєва, О. Анісімов). Учені переконливо доводять значимість компетентності й системи цінностей у викладача і фахівця.

Акмеологія, як галузь наукового знання, розглядає процеси саморегуляції в духовній, фізичній, професійній сферах людини на різних етапах її життя: під час вибору професії (професійного самовизначення); набуття освіти (від вступу до навчального закладу до його закінчення); під час самостійної роботи (від входження в самостійну професійну діяльність і до вищих досягнень «оптимуму» чи вершин як у власній біографії, так і в порівнянні з досягненнями інших); у пору реалізації власної діяльності в зв'язку з переходом до нових видів діяльності, аж до фінішу, тобто виходу з творчої діяльності.

Вік людини варто розглядати як функцію біологічного й історичного часу. Як людина загалом, так і її тимчасові характеристики, є проникненням біологічного і соціального. Природно, що вікові зміни тих, чи інших властивостей людини є одночасно онтогенетичними і біографічними [3]. Збереження інтелектуальної працездатності педагогів буде безпосередньо залежати від віку, праці, освіти. Адже, зріла людина у процесі самореалізації творчого потенціалу розвиває його, виробляючи свої власні інтегративні схеми різних типів, а саме: синтезу знань, отриманих із різних джерел; приведення їх у систему з метою застосування на практиці, у процесі вирішення теоретичних і практичних завдань; здійснення зворотнього зв'язку (чи досяг бажаного результату і чи задовольняє він) [4].

Завдяки акмеологічному підходу запропонована група якостей, які характеризують особистісний, професійний розвиток фахівця, особистість професіонала, що досягає вершин у фаховій діяльності: відкритість до освоєння нового; інтегративний спосіб мислення при виробленні оптимальних моделей діяльності; здатність до об'єктивної самооцінки своєї професійної поведінки; висока мотивація професійних досягнень.

Окрім цього, розвитку професіоналізму сприяють акмеологічні чинники, які, на думку Н. Кузьміної, можуть бути суб'єктивними (індивідуальні передумови міри успішності професійної діяльності – мотиви, спрямованість, інтереси, компетентність, умілість та ін.) і суб'єктивно-об'єктивні, що пов'язані з організацією професійного середовища і взаємодій, якістю управління, професіоналізмом керівників [8]. Акмеоло-

гічні дослідження показали, що найважливішими акмеологічними чинниками є також прагнення до самореалізації, високі особистісні й професійні стандарти, високий рівень професійного сприйняття і мислення, престиж професіоналізму, а також усе суб'єктивне, що сприяє зростанню професіоналізму.

Висновки. Розкриті нами характеристики синергетичного, аксіологічного та акмеологічного підходів до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів дозволили нам констатувати, що їх інтеграція сприяє оптимізації механізмів особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери. Інтеграція ж виступає важливою методологічною категорією, тенденцією і принципом розвитку сучасної теорії й практики освіти. Разом з тим синтез методологічних підходів повинен забезпечувати їх сумісність, несуперечливість позицій та сприяти професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Перспективи подальших розвідок. У наступних роботах буде показано, як у системі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів поєднуються описані методологічні підходи.

Список літератури

1. Аксіологічний підхід до вивчення педагогічних явищ // Конспект лекцій „Педагогіка”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://readbookz.com/book/172/5398.html>. – Загол. з екрану.
2. Бейсман А. Д. Греческо-русский словарь / А. Д. Бейсман. – М. : ГЛК Ю. А. Шичалкина, 1991. – С. 40-41.
3. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. А. Бердяев. – М. : Книга, 1991. – 446 с.
4. Вакуленко В. Педагогічна акмеологія: досягнення і проблеми / Валентина Вакуленко // Філософія освіти. – 2006. – №3(5). – С. 124-133.
5. Всемирная энциклопедия: Философия / [главн. научн. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современ. литератор, 2001. – 1312 с.
6. Галус О. М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти : дис... доктора пед. наук : 13.00.06 / О. М. Галус; Хмельницька гуман.-пед. академія. – Хмельницький, 2009. – 601 с.
7. Кремень В. Г. Аксіологічний зміст спрямованості національної освіти в Україні // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи : третя міжнар. наук. конф. (13-14 трав. 2011 р. // зб. матеріалів. – Харків : „Міськдрук”, 2011. – С. 8-14.
8. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1989. – 186 с.
9. Кушнір В. А. Характеристика особенностей освітній систем / В. А. Кушнір // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 83-91.
10. Левківський М. В. Проблеми освіти у понятійній площині синергетики / М. В. Левківський, О. В. Вознюк. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7413/97/>. – Загол. з екрану.
11. Новикова Л. И. «Воспитательное пространство» как открытая система / Л. И. Новикова, М. В. Соколовский // Общественные науки и современность. – 1998. – №. 1. – С. 132-143.